

Бабкова Т.В.

*к.ю.н., доцент кафедри міжнародного та європейського права
Західноукраїнський національний університет*

Сорока А.

*студентка другого курсу юридичного факультету
Західноукраїнський національний університет*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ ЗА МОТИВОМ В КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

У кримінальному праві мотив вважається важливою внутрішньою ознакою злочину, яка дозволяє зрозуміти, чому особа вчинила протиправне діяння [2, с. 45]. Саме мотив часто допомагає відмежувати схожі за зовнішніми ознаками злочини, а також визначити ступінь суспільної небезпечності поведінки [3, с. 78]. У Кримінальному кодексі України мотив не завжди прямо названий у складі злочину, проте в багатьох статтях він виступає як обов'язкова або кваліфікуюча ознака [4, с. 46]. Це означає, що від мотиву може залежати і кваліфікація діяння і суворість покарання [5, с. 89].

Достатньо часто закон передбачає наявність таких мотивів, як корисливість, помста, хуліганські спонукання чи дискримінаційні підстави. Наприклад, корисливий мотив є ключовим у злочинах проти власності, оскільки саме прагнення незаконно отримати матеріальну вигоду відрізняє крадіжку від інших подібних правопорушень [2, с. 121]. Водночас у злочинах проти життя й здоров'я важливе значення мають мотиви помсти, ревнощів або особистої неприязні, які можуть виступати обтяжуючими обставинами [5, с. 90].

Окремої уваги заслуговує мотив расової, національної чи релігійної ненависті, який не лише ускладнює кваліфікацію, але й підсилює відповідальність, адже такі діяння становлять підвищену небезпеку для суспільства та порушують конституційні принципи рівності [7, с. 9-11]. Саме тому Кримінальний кодекс виділяє такі прояви як ознаку злочину та враховує їх при призначенні покарання [1].

В умовах повномасштабної війни зусилля правоохоронних органів України змістилися на міжнародні злочини (агресія, геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини) та злочини проти основ національної безпеки України (державна зрада, колабораційна діяльність). Поряд з цим злочини на ґрунті ненависті, як категорія/вид кримінальних правопорушень, продовжують існувати та постійно потребують відповідної реакції як з боку органів правопорядку, так і громадянського суспільства. Наприклад, відповідно до статистики Бюро демократичних інститутів та прав людини ОБСЄ (БДІПЛ), з 203 інцидентів, задокументованих Національною поліцією України у 2020 році як злочини на ґрунті ненависті, лише 107 було розслідувано. До відповідальності ж притягнули всього 6 осіб. Згідно з висновками дослідження, проведеного у 2021 році із залученням фахівців прокуратури та громадянського суспільства, «навіть у тих випадках, коли злочинні дії є очевидно вчиненими з мотивів нетерпимості, справи рідко доходять до суду через закриття проваджень «за відсутністю» складу злочину». Порівняно з періодом до 24.02.2022, умови та особливості вчинення таких злочинів за часів повномасштабного вторгнення також зазнали значних змін. Зважаючи на окупацію суттєво більшої кількості українських територій (порівняно з періодом 2014-2022 рр.) та значне підвищення риторики ненависті в російських медіа, ймовірність вчинення злочинів на ґрунті ненависті на окупованих територіях значно зросла [7, с. 10].

Незважаючи на продовження російської агресивної війни, Україна продемонструвала неабияку стійкість і відданість своєму європейському шляху. Відповідно до звіту за 2024 року щодо України Європейської комісії (European Commission) «Комунікація про політику розширення ЄС» в 2025 році залишаються актуальними рекомендації комісії щодо продовження впровадження зміненого законодавства щодо захисту прав осіб, які належать до національних меншин [8].

Отже, встановлення мотиву злочину є важливою частиною доказування у кримінальному провадженні. Слідчі та суд оцінюють не просто факт вчинення дії, а й внутрішні спонукання особи, що дозволяє більш точно встановити її

відповідальність. Мотив визначають на основі показань підозрюваного, потерпілого, свідків, експертних висновків, аналізу поведінки до та після злочину [2, с. 123; 3, с. 80].

Таким чином, мотив у Кримінальному кодексі України відіграє суттєву роль для правильної кваліфікації злочинів. Він допомагає розкрити психологічну сторону протиправної дії, встановити справедливу відповідальність та забезпечити диференційований підхід до покарання [2, с. 125; 6, с. 118]. Знання й розуміння мотивів сприяє як точнішій роботі правоохоронних органів, так і загальному підвищенню ефективності кримінального права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
2. Баулін, Ю.В. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. Я. Тацій. Харків : Право, 2020. 584 с.
3. Навроцький, В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посіб. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 312 с.
4. Кузнецова Н.Ф. Проблеми мотиву і мети у кримінальному праві. *Вісник Академії правових наук України*. 2018. № 2. С. 45–53.
5. Шаблистий В.В. Значення мотиву як ознаки суб'єктивної сторони злочину. *Юридична наука*. 2020. № 3. С. 87-93.
6. Тищенко К.О. Роль мотиву у кримінально-правовій кваліфікації. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 4. С. 115–119
7. Бондаренко О. Мотив нетерпимості у міжнародних злочинах. Посібник із документування та розслідування. Київ - 2023. URL: <https://truth-hounds.org/wp-content/uploads/2024/05/motyv-neterpymosti-u-mizhnarodnyh-zlochynah.-posibnyk-iz-dokumentuvannya-ta-rozsliduvannya.pdf>
8. Звіт 2024 року щодо України Європейської комісії (European Commission) «Комунікація про політику розширення ЄС» від 08.11.2024. <https://notorture.org.ua/article/707>